

HOFDAME-BRYLLUPPER VED CHRISTIAN VII'S HOF

Af
FR. TOBIESEN

En her i Byen boende Familie modtog for nogen Tid siden fra Slægtninge i Tyskland Anmodning om at fremskaffe en Vielsesattest for Kammerjunker *Otto Stemann*, hvis Bryllup med Frøken *Mathilde Kaas* fandt Sted her i Byen i Maj 1802.

Da Brudgommen paa dette Tidspunkt var tjenstgørende Kammerjunker hos Kongen og Bruden Hofdame hos Kronprinsessen, søgte man først i Slotskirkens Kirkebog, men uden Resultat, ligesom Eftersøgning i andre københavnske Kirkebøger ogsaa var forgæves.

Men saa fandt en Dame, der var vidende om, at Aviserne allerede i hine Tider bragte Meddelelser om, hvad der skete ved Hove, at det i Adresseavisen for 7. Maj blev meddelt, at Brylluppet havde staaet samme Dag »ved Hoffet«,¹ og da en Afskrift af Avismeddelelsen blev accepteret som fyldestgørende, var Sagen praktisk taget i Orden, men formentlig bør den ikke lægges ad acta, uden at det er forsøgt at opspore en mere officiel Beretning end Avismeddelelsen, og dette har vist sig at være muligt.

Blandt de fra Hoffourererne stammende Arkivalia er der en »Journal over hvad ved Hoffet er passeret«,² og heri findes under Dato 7. Maj 1802 en udførlig Beskrivelse af Brylluppet, der, fordi den stammer fra det Personale, i hvis Hænder hele Arrangementet laa, giver et meget detailleret og levende Billede af Højtideligheden.

»Samme Eftermiddag Kl. 7 Slet blev Brudevielsen imellem Hofdame hos Hds K. H. Kronprindsessen, Frøken *Augusta Mathilde v. Kaas*³ og Hr Kammerjunker *Otto v. Stemann*:⁴ Daglig opvar-

¹ Det kgl. Adressecontours Efterretninger 1802, No. 185.

² Hoffourernes Dag-Journal for Aarene 1779—1837 i Protokoller med Register (Rigsarkivet).

³ *Augusta Mechtilda Andrea v. Kaas*, f. i Kbhvn. 24/10 1777, d. 12/11 (Brh.), død i Slesvig 10/12 1865. D. af Viceadmiral *Ulrik Christian Kaas* (f. i Kbhvn. 21/4 1729, død sst. 22/2 1808) og *Frederikke Amalie Charisius* (f. 23/12 1749, død i Aabenraa 18/3 1828). A. Thiset: Stamtavler over danske Adelslægter IX, pag. 215.

tende Cavalleer hos Hans Majestæt Kongen fuldbyrdet i Hds K. H. Kronprindsessens Dame Gemack. Brudevielsen blev forrettet af Hr Biskop *Balle*.⁵

De herværende Fyrstlige Personer, Hoffets Damer og Cavallerer, samt Brudeparrets Familie, blev efter Hr Hofmester *Brockenhuuses*⁶ Ordre ved Hds Kongel. Höyhed Kronprindsessens Løber, 2 Dage i Forvejen inviteret til at bivaane Brudevielsen, og derefter at spise ved Hs Majestæt Kongens Taffel, og i Rosen⁷ til Aften.

Det Kongel. Taffel blev efter Hr. Overhofmarskal *Hauchs*⁸ Ordre, befaleet at være, Ligesom forrige Aar ved Comtesse *Haxthausens* Bryllup,⁹ og sadde de höykongel: Herskaber med Damer og Cavallerer efter Etiquetten / alle Cavallerer paa Hs. M: Kongens höyre Side, og alle Damerne paa venstre Side, De kongel:

⁴ *Otto Johann v. Stemann*, f. i Kbhvn. 14/2 1774, d. 18/2 (Fr. t.), død 17/3 1865 i Slesvig, S. af Geheimekonferensraad *Christian Ludevig v. Stemann* (f. 12/12 1730 i Meldorf, død 11/11 1813 i Sorø) og 1. Hustru *Augusta Elisabeth Müller* (f. 7/7 1739 i Slesvig, død 7/1 1776 i Kbhvn.). Kammerjunker 1795, Kammerherre 1808, s. Aar Amtmand i Aabenraa og Løgumkloster Amter, Afsked 1849. Thiset: l. c. VII, pag. 256.

⁵ *Nicolai Edinger Balle*, 1744—1816. Sjællands Biskop 1773—1808, Confessionarius fra 1800. Dansk biograf. Leks. II, 45.

⁶ *Johan Ludvig Brockenhuus*, 1759—1830, blev 1790 Hofmester hos Kronprinsen, 1808 Overhofmester hos Dronning Marie. Thiset: l. c. IV, pag. 230.

⁷ Rosen er Navnet paa Tafflet for Hoffets Damer og Kavalerer. Thurah fortæller i »Danske Vitruvius« II, pag. 18, at paa Frederiksborg »Loftet i dette Værelse, [i hvilket Hofkavalererne og Hofdamerne i gamle Dage havde deres Spisestue] er med høvlede og malede Bredder underklædet og i dets Midte er fra gamle Tider, formodentlig uden nogen Hensigt, en temmelig stor Rose malet; denne Rose har bragt det Navn af Rosen tilveje, og er Oprindelse til, at i alle Slotte i Riget fra det Største til det Mindste, det Værelse, som Hof-Damerne og Hof-Cavalerierne betiene sig af til Spise-Stue, overalt fører Navn af Rosen.«

Rosen var imidlertid ikke malet i Loftet uden nogen Hensigt. Den er Symbol paa Diskretion og blev hos Romerne anbragt over Spisebordene for at mane Gæsterne til at holde Tand for Tunge; heraf: sub rosa = i Fortrolighed.

Arlaud anfører i »Bevingede Ord«, 1906, et latinsk Digt, hvori fortælles, at det var Amor, som for at skærme Elskovs Hemmeligheder indviede Rosen, Venus Blomst, til Tavshedens Gud.

Og i Kirkehistoriske Samlinger, 5. R., 5. B., pag. 208, findes en Meddelelse af O. Kalkar: Dr. Niels Hemmingsens sub rosa. Her meddeles, at der over hans Bord hang en Rose med en latinsk Indskrift, som i Oversættelse kan gengives saaledes:

Den, som attraar at hvile ved dette Bord i Rosens Skygge,

Han maa afholde sig fra løs og letfærdig Tale.

Hvad en »Rosen«-mund taler, skal høres af »Rosen«-ører,

Og aldrig maa han bringe videre det, som den rene Rose forbyder.

⁸ *Adam Wilhelm Hauch*, Overhofmarskal og Fysiker, 1755—1838. Dansk biogr. Leks. IX, 440.

⁹ Paa Amalienborg 20.—3.—1801.

Sadde paa røde Fløjels Stole, havde Mundtöyer¹⁰ og bleve serveret af Kammerjunkere, for hendes Dr: Prindsessen af Würtemberg en Hofjunker, *Obelitz*,¹¹ Ridderne bar den heele Dag Baandet paa Kjolen,¹² og Pagerne opvartede i Apartements Uniform /: Formedelst Sygdom var i alt kun ¹³ Pager /: undtagen Page *Lewetzou*,¹⁴ som bar Slæbet og opvartede Bruden i Stads Uniform.

Foranstaltingerne til Brudevielsen var efter Hr. Overhofmarskal Hauchs og Hr. Hofmester Brockenhuus Ordre Saaledes: I Hds Kongelige Höyhed Kronprindsessens Dame Gemack blev det store Gulvteppe lagt tværs over fra Vinduerne til Væggen, i Midten af Samme Brudeskammelen, Ligeledes vendt med Enderne mod Vinduerne og Væggen, Derover blev lagt det røde Fløjels Teppe og paa hvert Hiørne af samme en Sölv Gueridon¹⁵ paa hver en femarmet Chirondell¹⁶ eller Lysestage. Brud og Brudgom stod under Vielsen hver ved sin Ende af Skammelen, Bruden ved den endeste Ende og Brudgommen til Vinduerne. For de Höykongel: og Fyrstlige var sadt 10 Kongel: og 2 Fyrstlige Stole ved den överste Kakkelovn, Ligefor Brudeskammelen, de övrige var blaa Atlaskes Stole 18 Stk. i alt, blev sadt omkring ved Væggene neden for Brudeskammelen.

Da alle til Brudevielsen ansagte vare forsamlede, nedkom Bruden fra sine Værelser, ledsaget af Hs. Excellence Hr Admiral *Friederich Christian Kaas*,¹⁷ Deputeret i Admiralitets Collegio /: i hendes Hr Faders Sted, som formedelst Sygdom ej var nærværende /: fulgt af alle Damerne, som havde forsamlet sig hos Bruden og begave sig ind i Hds K. H. Dame Gemack. Hvor efter Hs. Majestæt Kongen kom over og förte Bruden til Brudeskammelen, da Vielsen derpaa begyndte. —

Saasnart Vielsen var til Ende Kl. 8½ Slet blev anrettet, og efter Hr Overhofmarskallen var underrettet at alting var færdig, begave Brudgommen og övrige Cavallerer og Damer dennem over

¹⁰ »Mundtöy« er de Kongeliges Spiseredskaber af Guld: Gaffel, Kniv, Ske o. s. v.; de anvendes sædvanligvis kun ved Desserten. Velvillig Oplysning fra Hr. Hoffourer Jørgensen og Hr. Slotsforvalter, Arkitekt Erh. Petersen.

¹¹ *Friederich v. Obelitz*, 1774—1839; 1802 Volontair i Danske Cancelli, Hofjunker 1800, Kammerjunker 1808. Død i Kbhvn. som Arkivar i Hof- og Stadsretten 1839. (Richter: Jurid. Stat).

¹² Det hvide Baand, Dannebrogordenens Storkors; indtil 1808 fandtes kun denne ene Grad af Ordenen.

¹³ Tallet mangler.

¹⁴ *Diederich Wilhelm Lewetzou*, 1786—1948. Landkadet i 1795, Fændrik 1802. Afsked 1816. Død som Toldkasserer i Aarhus. Hirsch: Fortegnelse over danske og norske Officerer, 1648—1814. Kgl. Bibliotek.

¹⁵ Gueridon: en Opständer, hvorpaa en Kandelaber sædvanlig anbragtes.

¹⁶ Chirondel: en 5-armet Sölvlysestage.

¹⁷ Admiral *Frederik Christian Kaas*, 1727—1804. Dansk biograf. Leks. XII, 284.

Collonaden, til Hans Majestæt Kongens Gemacker og strax derefter de höykongel: Herskaber og Bruden, som ledsagedes af Hds K. H. Kronprindsessen; foran gik Hds K. H. Kronprindsessens Kammer Laquai med 2 Lys i enkelte Sølv Stager. —

Efter Taffelet var forbi gik Bruden med de Kongel: Herskaber ind i Audience Gemakket, hvor Bruden forblev, indtil hun kiørte hiem, efterat Brudgommen og Cavallererne i Forveien vare kiørte til Brudehuset. Nb. Brudgommen kiørte i en af Kongens Cavaller Vogne :/ blev Bruden af Hs. Excellence Hr Admiral Kaas, geleidet ned til den i Porten holdende Kongel: Stads Equipage med 6 Heste bespændt, hvor Bruden, tillige med Hds K. H. Kronprindsessens Kammerfröken *Möesting*¹⁸ steg i Vognen, og kiørte til Brudehuset, som var paa Nörregade,¹⁹ med den Kongel. Equipage fulgte 3 af Hds K. H. Kronprindsessens Laquaier og 1 af Hans K. H. Kronprindsens Laquaier i Stads Liveré med brændende Begfakler, 2 ved hver Side af Vognen: NB. Kronprindsens Kammer Laquai lyste hende ned.

Følgende Avertissement blev indrykket i Aviserne. Fredagen den 7 Maj blev ved Hoffet Mariagen fuldbyrdet imellem Hendes Naade Fröken Augusta Mathilde Andrea Kaas, Hof Dame hos Hds K. H. Kronprindsessen og Hr. Kammerjunker Otto v. Stemann, Daglig opvartende Cavaller hos Hs. Majestæt Kongen.

Det Kongel: Taffel til Aften bestod af 47 Couverts og vare følgende.²⁰

Rosen var den Aften stor og var efter Hr Overhofmarskallens Ordre flere Lys paa Tafflet, den bestod af 24 Couvert²⁰«.

Som anført var Taffeldeltagerne placeret »efter Etiquetten«; Brud og Brudgom sad langt fra hinanden; Bruden imellem Prinsessen af Würtemberg og Kammerfröken *Möesting*, Brudgommen mellem Prinsen af Würtemberg²¹ og Brudens Onkel, Admiral *Kaas*; paa den anden Side af denne sad Brudens Fader, som altsaa var med til Tafflet. Hendes Moder sad længere nede og hendes Søster, Kommandørinde *Stiboldt* allernederst.

I det Hele en smuk Afslutning paa Hoflivet og en pompøs Henfart til Brudehuset!

¹⁸ *Friederiche Louise Möesting*, f. 29/12 1748. Søster til Statsminister *J. S. Möesting*, Kammerfröken hos Kronprinsessen til 1807; senere Stiftsdame i Vallø, død paa Frederiksberg 21/4 1830, begr. 30/4 (Vallø).

¹⁹ Matr. No. 237, nuværende Husnummer 22 eller 24.

²⁰ Navnene anføres ikke.

²¹ *Friederich Wilhelm Philip*, Hertug af Würtemberg-Stuttgart, 1761—1830, Guvernør i København 1801—1806, g. m. Baronesse *Wilhelmine Tunderfeld Rhodis*, 1777—1822. Dansk biograf. Leks. VII, 323.

De allerfleste Bryllupper holdtes paa Christiansborg, kun enkelte paa de andre kongelige Slotte i Omegnen af Hovedstaden.

Paa Frederiksberg Slot fejredes 29' Juli 1795 Brylluppet mellem Comtesse *Sophie Holstein*,²² Kammerfrøken hos Kronprinsessen, og preussisk Kammerherre, Rigsgreve *Edzard zu Inn- und Knyphausen*.²³ Af Beretningen i Hoffourernes Dag-Journal skal anføres enkelte Afsnit.

»De i Byen værende Fyrstelige Personer, samt Brude-Parrets Familie og Hoffets Damer og Cavalierer, og øvrige, som har Busch en Cour²⁴ bleve efter Hr. Hofmester Brockenhuuses Ordre, ved Hds. Kongel: Höjhed Kronprinsessens Løber inviteret til Brude-Vielsen, og ansagte til at spise ved det kongelige Taffel og Rosen til Aften, Det kongelige Taffel blev i Følge Hr. Hofmarskal Hauchs Ordre Bunterad«,²⁵ etc.

Efter at Vielsen var endt, blev Bruden hos de kongelige i deres Gemakker, medens de Fyrstelige, Brudgommen og øvrige Kavalierer gik »op til Cavalier Gemakket, hvor Taffel Nummerne af Hr. Hofmarskal Hauch blev omgivne, hvorefter de höykongelige og inviterede satte dennem saaledes: No. 1 for Midten af Taffelet Hs. Majst Kongen og Bruden, No. 2 Cronprinsessen og Brudgommen, No. 3 Cronprinzen og Ober-Jægermester Grevinde Holstein, de øvrige efter deres trukne Nummere, Nb! Alle Kongelige og Fyrstelige gebrokne Servietter²⁶ og de Kongelige deres Mundtöy som formeldt.«

Senere blev Bruden, ledsaget af Frøken Möesting, kørt til Brudehuset i Stadskaret med 6 Heste, eskorteret af 6 beredne Staldkarle med brændende Begfakler »som skulde ride til Ravelinen med ved Wester Port, hvor de blev afløst af de dertil beordrede 6 kongelige Laquaier i Stads Liverie, Nb! de to stod paa Vognen fra Friderichsberg til Porten, hvor de steeg af og bar

²² *Sophie Charlotte Hedevig Holstein* af Ledreborg, f. i Kbhvn. 13/2 1771, død i Horsens 18/12 1854, D. af Grev *Christian Frederik Holstein*, Ledreborg (10/5 1735—15/6 1799) og 2' Hustru *Charlotte Elisabeth Henriette Rigsgrevinde zu Inn- und Knyphausen* (3/2 1741—18/5 1809). Danmarks Adels Aarbog, LV, 366.

²³ Rigsgreve *Edzard Mouritz zu Inn- und Knyphausen*, f. 10/3 1748, død 29/1 1824, g. 1° 1780 m. *Sophie Juliane von Closter* af Dornum, død 25/12 1793. Danmarks Adels Aarbog I. c.

²⁴ bouche en cour = fri Forplejning ved Hoffet.

²⁵ Ved Bunterad — eller Buntereihe — Tafler sad hver Dame mellem to Herrer og hver Herre mellem to Damer, saavidt der var tilstrækkelig mange Damer.

²⁶ Trods megen Søgen er det ikke lykkedes mig her i København at faa autentisk Oplysning om, hvad gebrokne Servietter er. Fru Museumsinspektør Ellen Andersen har imidlertid vist mig den Venlighed at spørge i Oslo hos Museumsdirektør Kielland, der er meget inde i Borddækningen i svundne Tider.

Direktør Kielland har svaret, at der ved Udtrykket »gebrokne« menes, at Servietterne er sat op paa forskellige, kunstfærdige Maader.

Fakler tillige med de dér mødende 4. Indenfor Porten gik Touren ad Philosophgangen til Hans Höy Grevelige Excellence Ober Jægermester Grev Holsteins Hotell.«²⁷

Paa Hirschholm holdtes 2 Bryllupper, det sidste 24e Oktober 1770, da Kammerherre *Rantzau* og Hofdame hos Dronning Caroline Mathilde, Baronesse *Wedells* Bryllup fejredes. Da der formentlig ikke findes offentliggjort nogen Beskrivelse af en stor Hoffest paa dette pragtfulde Slot og Beretningen indeholder mange interessante Detailler, anføres den.²⁸

Der meddeles først, at Administrationscheferne for Land- og Søetaten om Formiddagen »havde Forrestilling ved Kongen«, og at der siden var Taffel for en snæver Kreds, hvori blandt Cam: Herre *Brandt* og Conf^r *Raad Struensée*. Og saa fortsættes:

»Siden Cammer Herre Baron von *Haxthausen*²⁹ og Hof Dame ved Hendes Majest^t Dronning Caroline Mathilde Baronesse von *Wedell* samme Aften havde Bryllup, her paa Hirschholm Slott; saa blev forbemelte Hr Cam: Herre i følge Hr Geheime Conf^r Raad og Ober Hof-Marechall Greve af *Moltkes*³⁰ ordre anvist et Reserve-Kammer, hvori hand sig som Brudgom klæde, bemelte Kammer var i anden Etage, paa Vestelig Side, næst ved Cron Prinsens Forgemack.

For Bruden var samme Dag bestilt et Tafel, paa 10 Personer, som blev holdt i Hr *Geheime Confe-rence R. von Lühes*³¹ Forgemak, som var anrettet, med

- 1 Suppe
- 6 Fade samt
- 3 Pyramider, og
- 6 Tallerckener med Confect.

²⁷ Grev Holsteins Palæ er nuværende No. 10 i Stormgade, hvor nu »Landbygningernes Brandforsikring« har til Huse.

²⁸ Bryllupsceremoniel. Overhofmarskallatet, L, No. 2, Rigsarkivet. Paa Titelbladet af Protokollen er kalligraferet: Beskrivelse / over de / Bryllupper / og derved forefaldende Ceremonier / som ere holdne ved Hoffet / med de höy Kongl. Herskabers / Hofdamer fra Aar 1760 den 25 Aug: til Aar — [12/12 1777].

²⁹ Der skal staa *Rantzau*; *Carl Adolph*, Greve, til Stamhuset Asdal og Brahesborg; f. 2/9 1742, død 3/6 1814, S. af Vicestatholder i Norge, Greve *Christian R.* og 2. Hustru *Eleonore Hedvig v. Plessen*. Officer, 1766 Kammerherre, 1770—71 Amtmand, g. m. *Christiane Ernestine Frederikke* Baronesse *Wedell-Jarlsberg*, f. 7/4 1751, død 9/4 1810, D. af Gehejmeraad F. V. Baron W.-J. og Charlotte Amalie Bülow. Dansk biograph. Lexikon (Bricka) B. XIII, pag. 406.

³⁰ *Christian Frederik Moltke*, f. 13/7 1736, død 5/4 1771. S. af Grev *Adam Gottlob M.* og 1. Hustru *Christiane Frederikke Brüggemann*. Overhofmarskal og Gehejmekonferensraad. Dansk biograph. Lex. (Bricka) B. XI, pag. 407.

³¹ *Volrad August v. der Lühe*, f. 28/10 1705, død 1/4 1778, Overkammerjunker, Overpræsident i København. Dansk biograf. Leks. XIV, 623.

Ligesom der og af Viin Kielderen, blev leveret, den sædvanlige Viin til samme Bord, og af Fröcken Tienerne opvartet. Hos Brudgommen, var Ligel. Foranstaltet et Bord paa 4 Personer, med Anretning,

- 1 Suppe, og
- 5 Asietter samt
- 1 Pyramide med Confect, og de dertil hørende Tallerckener, samt behövende Viin af Viin Kielderen som en hans Betientere fra sit Sted besögede, og frembragte.

Værelser for Brude-Parret, blev indrömmet, udi de saakaldede Margrevens³² Gemacker, paa den Østelig Flöy nærmest ved Kircken, nemlig:

Et Cabinet, paa et Fag, med blaae Silcke Mohrs Tapeter betrucken.

Et Sove-Gemack paa 3 Fag betrucken, med guldt Damast, med Sölv Galoner besadt, derudi var en Thron Seng, Ligeledes af guldt Damast og med Sölv rigelig besadt, og Sengeklaeder, i Complet Stand, samt guule Damastes Stoele, efter betrocket dog uden Galoner.

Ligeledes var et Forgemack, eller saakaldet Entrée, paa 2 Fag, betrucken med blaae Silcke Mohrs Tapeter.

Endelig var og et Gallerie, bestaaende af 3 Fag, med röd Laqueret betræck, som var anvist for Brudgommen, til at af og paa klæde sig udi.

Til bemelte 4re Kamer blev leveret hvide Vox-Lÿs, af det Kongel: Sölv-Kammer; og besörget af Brudens, og Brudgommens Folck, hvoraf de overblevne Stumper, blev deres Folck til deeling.

Videre var og til brug for den Aften, den saakaldede Billiard Stue, eller Margrevens Forgemack, hvor udi var 9 blick-Lampetter, og brændte i samme guule Vox-Lÿs, som blev af Huusgeraads-Karl *Peder Balle* besörget, og de overblevne Stumper af samme, blev ham til Deel.

Udi bemeldte Stue var hensadt, toe store Skiencke Borde, af hvilke Conditoren betiente sig af det eene at skiencke Thee, Caffés, og Chokolade ved, og ved det andet blev af en Skriver fra Viin-Kielderen skiencket Ungarsk, Bourgogne, Champagne, Rinsk og Rödt-Viin, hvilcket dog först blev brugt, da Tafelet var forbi, og Brud og Brudgom passerede til Deres Værelser.

I Gangen som förer til Kircken, var 6 Lampetter ophængt, hvorudi brændte guule Vox-Lÿs. Uden for Dören ved samme

³² Margreven, formentlig en af Markgreverne af Bayreuth Kulmbach, Friederich Ernst el. Friederich Christian, Dronning Sophie Magdalenes Brødre, som opholdt sig en Tid her i Landet. L. Koch: Kong Christian VI Historie, Kiøbenhavn 1886.

Gang var ophængt Ligeledes 2de Lampetter med bemelte Lys udi, hvilcke 8 Lampetter blev forsynet med Lys af Huus Geraads Karl *Hans Holst*, og de overblevne Stumper ham tilhørende.

Huus Geraads-Karl Peder Balle besörgede de udi Geheime Conseilets Værelser og der ved værende Kamre 6 i Tallet forsynet hver med 2 hvide Vox-Lys, og de overblevne Stumper blev derefter ham tilhørende.

Hans Majest^t: Kongens Spise Gemack, som er næste ved Ridder-Sahlen, Forgemacket, Laquaie-Gemacket og Gangen uden for Laquai Gemacket blev forsynet med Lys, af Kongens Cammer Laquai *Torp*, og de overblevne Stumper blev ligeledes ham tilhørende.

Klokken imod 6 Slet, blev Brude-Skammelen, som her paa Hirschholm til dette Brug blev forfærdiget, saavelsom det sædvanlige Fløyels Teppe, der fra Kiöbenhavn var forskreven, samt 2de Sölv-Gueridons fra Conseils Gemacket og 2de dito, fra Dronningens Audience Gemack, hen bragt udi Dronningens saakaldede Skilderie-Gemack, vendende ud til Haugen og nærmest Ridder-Sahlen ved Cammer Fouréer *Reutzers*³³ Foranstaltning af Peder Balle og de dertil brugende Arbeids-Folck af Livréet hen sadt paa sædvanlig Maade, saaledes at den eene Ende vendte til Speilet, paa hvilcken Sted Bruden stod, den anden Ende vendte til Dören som förer ind til Dame Gemacket, paa hvilket Sted Brudgommen blev henstillet, bemelte Dör blev under Vielsen tilluckket, og den rette indpassage til bemelte Gemack, udi hvilcken Vielsen skeede, var ind af Dören fra Ridder-Sahlen; For Hans Majest^t: Kongen og Dronningen var hensadt 2de Stoele ved Vægen, ind imod Dronningens Audientz-Gemack, og paa den Side ind imod Ridder-Sahlen var hensadt Stoele for Dames og Cavaliers.

Bryllups-Giesterne blev tvende Dage i Forveien ved Hof-Fouréer *Berg*³⁴ Inviteret paa følgende Maade:

Med en Compliment fra Hans *Höy Grevelig Excellence*, Hr. Geheime Conference Raad og Ober Hof-Marechal *Greve af Moltke*, maa Efter skrevne Dames og Cavaliers Onsdagen d. 24 Oct^{br}: om Eftermiddagen Kl: imod 7 Slett inviteres at indfinde sig udi Hendes Majest^t: Dronningens Forgemack til för bemelte tiid og sted for at anhøre Hr. Cammer Herre Baron Rantzau og Baronesse von Wedell Deres Vielse og derefter at spise ved Hoffet.

³³ *Carl Friederich Reutzer*, f. 26/12 1725 (Enkek.), død paa Fredensborg 28/5 1779, begr. 11/6 (Brh.). Furer 1/1 1761, Kammerfurer 22/4 1766 (H. C. Rode: Fortegnelse over Hofetaten, Rigsark.). G. 26/3 1763 (Slotsk.) m. *Sara Catharina Kiær*, Kammerjomfru hos Prinsesse Sophie Magdalene, f. 12/11 1728 (Enkek.), død i Kbhvn. 8/1 1804, begr. 14/1 1804 (Brh.).

³⁴ *Johannes Berg*, f. 1712 (Rode l. c.), død i Kbhvn. 24/7 1791 (Richter), begr. 28/7 (Brh.), Furer før 1746 (Rode).

Der blev og ved samme Invitation beordret, at der skulle i agttages, om nogen adspurgte om for Dem blev givet ind Quartering Natten over paa Hirschholmm, da skulde forbemelte Hof-Fouréer Berg give til Giensvar, hand det icke vidste og troede ej heller at sligt skeede, siden han havde erfaret, at alle Værelser vare belagte.

Men da der ved Invitationen, icke, blev forespurgt af nogen, saa blev der ej heller sagt noget af ham om den Sag. Bryllups-Giesterne som lod sige ja og kom vare følgende.³⁵

Da Kl. var imod 7½ Slett, gick Kongen fra sine Gemacker og til Dronningens Dame Gemack, hvor de samtl: Bryllups Giester tillige med De ved Hoffet værende Dames og Cavaliers da allerede var forsamlede i forbemelte Gemack.

Derefter blev Brudgommen Ledsaget, fra det tilform ommeldte for ham anviste Kammer, af hans Höy Grevel. Excellence, Hr. Geheime Conference Raad Grev *Scheel*,³⁶ og strax derpaa blev Dören til Gemacket, hvor udi Vielsen stod, og de samtl: Bryllups-Giester og övrige Dames og Cavaliers Trindte derind, til hvilken tiid og sted den Tydske Hof-Præst *Bluhme*³⁷ og indfandt sig.

Da nu alting saaledes var i bereedskab, blev Bruden fra sit tilform havde Dame-Kammer ved Hr: Cammer Herre Baron *Haxthausen*³⁸ Ledsaget ned af Dronningens Trappe, hvor Dronningens Cammer Laquai gick forud med Lÿs og Lÿste hende, samt Dronningens Premier-Page *Bülow*³⁹ bærende Slæbet, og blev saaledes Ledsaget igiennem Dronningens Gemacker, tagende Veien paa Venstre Haand forbie Dronningens Garderobe, igiennem Dame Gemacket, derfra igiennem Gemacket, hvor Vielsen skeede, og ind udi Dronningens Audience Gemack. Pagen fulgte efter og bar Slæbet, indtil Bruden trindte ind i Audientz-Gemacket, kastede hand Slæbet over Fiskebeens-Skiörtet, og stillede sig derefter paa det Sted, hvor Bruden under Vielsen skulde staa, for der igjen at bære Slæbet.

Udi Audience-Gemacket blev Cronen hende sadt paa Hovedet, og strax derefter af Kongen ledsaget til Brude-Skammelen.

³⁵ Navnene anføres ikke; der var 7 Dames og 9 Cavaliers.

³⁶ *Jørgen Scheel (Skeel)*, Greve, til Grevskabet Scheel, Gl. Estrup, Ulstrup, Himmestrup, Viskum, 1718—1786, Geheimekonferensraad; 1761 Hofmester hos Arveprins Frederik, senere Overstaldmester hos Kongen. Dansk biograph. Lex. (Bricka), XVI, 351, og Thiset: l. c. V, pag. 386.

³⁷ *Christopher Johansen Bluhme*, f. i Bohren 29/8 1708, død 23/4 1782 i Kbhvn., siden 3/4 1778 Kgl. Konfessionarius. Wibergs Præstehistorie II, 105.

³⁸ *Gregers Christian Greve v. Haxthausen* til Tienhausen og Nienfelde; 1732—1802; blev i 1766 Hofmester hos Caroline Mathilde, Geheimeraad og Deputeret i Sø-Etatens Commissariat. Thiset: l. c. I, 236.

³⁹ *Detlev (Detloff) Christian Bülow*, 1754—1804. Page 1766, Sec.1. 25/3 1772, dimitteret 21/1 1777 (Hirsch). Død som Overforstmester i Mecklenburg-Strelitz. Bülowisches Familienbuch II, 344. Rigsarkivet.

Hans Mayest^t: Kongen havde samme Aften Hof-Uniform paa, og Hendes Mayest^t: Dronningen, havde en graae Fracke, med Sölv paa, og en Sölv-Mohrs Vest; Bruden var ifört en hvid Mohrs Klädning over Fiskebeens Skiört, Brudgommen var ifört, en blaae Flöjels Klädning, med Guld Broderet.

Bryllups-Giesterne, saavelsom Dames og Cavaliers, var klædt en Galla, Hof-Damerne var klædt i Deres Fracker, og Hof-Cavaliererne i Deres röde Hof Uniform, undtagen Ober Hof-Marechallen, som havde en hvid Kiortel, med Guld paa.

Saa strax Vielsen begyndte, blev strax Anrettet, og Tafelet, som udi Ridder-Sahlen, var tilforn opsadt og Dæcket, var helle Rosens Tafel 15 Allen lang og 2de Stk. af Marechals-Taflet, 2½ Allen lang, ialt 17½ Allen lang. Under Bordet var henlagt 3 tyrkiske Tepper, som udgiorte fuldkommen heele Tafelets Længte, bemelte Tafel, var Anrettet med 36 Fade, som Tafel-Protocolen nærmere udviser pag: [?]

Hans Majest^t Kongen ledsagede Bruden til Tafelet, Saaledes at Bruden gik paa Kongens höyre Haand, og Dronningen paa hans venstre Haand, fra Audience Gemacket og ud i Ridder-Sahlen, Tafelet var dæcket saaledes at Hans Majest^t Kongen og Dronningen, skildt Midten af Tafelet, Bruden hun sad paa Kongens höyre-, og Brudgommen sad paa Dronningens venstre Haand.

De Övrige Bryllups-Giester, paa begge Sider af Bordet, track Numere uden forskiel —. De Personer, som spiste ved samme Tafel vare fölgende.⁴⁰

Confz: Raad *Schumacher*⁴¹ og Cammer Juncker von *Juul* sad for enden af Bordet imod Haugen, og paa den anden Ende sad, Cam: Herre *Ludewig Grev Moltke* og Camer Juncker *Schilden*, som alle gik ind uden Nummer, siden der paa begge ender af Tafelet, var ikke hosket Numere.

Under Tafelet var paa Galleriet, ud til Gangen, Capelmester *Sardi*⁴² med flere Violunger henstillet, for sammesteds at opføre Consert, eller saakaldet Tafel-Mucique, som saaledes continuerede, saalænge De Höy Kongl: Herskaber ved Tafelet sad. Ridder-Sahlen var samme Aften Illumineret, saavel oven som nedentil heel igennem.

Da De Höy Kongl: Herskaber fra Tafelet var opstaaet, förte Hans Majest^t: Kongen Bruden igien, ind udi Hendes Majest^t: Dronningens Audience Gemack, hvor Cronen blev

⁴⁰ Navnene anføres ikke. Det fölgende viser, at Bordet maa have været firkantet og ikke videre bredt.

⁴¹ *Andreas Schumacher*, 1726—1790, Forfatter, Diplomat; Kabinetssekretær hos Kongen fra 1767—1771. Dansk biograf. Leks. XXI, 425.

⁴² *Guiseppe Sarti*, berömt italiensk Komponist, 1729—1802, var Overhofkapelmester og opvartende Kammermusik hos Chr. VII. Paa Grund af Misligheder maatte han i 1775 forlade Landet. Dansk biogr. Leks. XX, 575.

taget af hende; strax derefter, begav Brudgommen sig tillige med övriga Cavaliers, fört af Hr Geheime Conference Raad Grev *Scheel* igiennem Kongens Gemackr, som förer til Laquaie Gemackt, op af Trapen, uden for samme, og hen til de for om melte Brude Værelser, lidet derefter, begav Bruden sig, fört, af Hr Cammer Herre Baron *Haxthausen* tilligemed samtlige Dames samme Vejö op til forberörte Brude Gemackr; Tafelet blev i værende Tiid, staaende udi Ridder-Sahlen, indtil De Samtlige Bryllups Giester var igiennem passeret, da samme blev borttaget, og Laquaierne bekom af den overblevne Mad 4 Fade, og Huus-Geraads-Karlen og Arbejds Karlene bekom 2de Fade, den övriga Mad gik til Camer Bordet. Lidet efter at De Samtlige Dames, og Cavaliers havde opholdt sig i Brude Gemackerne begave de Personer fra Kiöbenhavn, saavel som De fra Fridensborg sig nu hver hiem til sit igien, uden at nogen Natten over forblev paa Hirschholmm.

Næstfölgende Dag d. 25de Octobr: forblev Brud og Brudgom endnu paa Hirschholm og spiste til Middag og Aften i Rosen.

Efterfölgende Morgen 26de Octobr: bortrejste Brude-Parret, med samtl: Deres Betientere, fra Hirschholm og directe til Kiöbenhavn.«

Ved disse Hoffester har Vielsesceremonien været et straalende Syn, og Taflet har næppe givet den noget efter. For Deltagerne var imidlertid dette sidste af langt større Interesse paa Grund af Placeringssspørgsmaalet, som ved Datidens Hoffer gav Anledning til et Utal af Intriger og megen Jalousi. Dette ses tydeligt i en Bemærkning af *Gustaf Johan Ehrensvärd* i hans kloge og bedske Memoirer.⁴³

Han skriver 23' Febr. 1780 om Enkedronning *Lovisa Ulrika*:⁴⁴ »drottningen souperade icke en publique, soupéen skedde genom lottning, för at undvika all obehaglig etiquettesdispute; lottningen liknade de flesta lotterier, där man förut känner högsta vinsten.«

Ved det danske Hof havde man som før nævnt to Placeringsmaader; enten sad man efter Etiketten: Kongen præsiderede ved Bordenden med alle Kavallerer paa sin højre og alle Damer paa sin venstre Side, eller man sad i Buntereihe.

Ved Brylluppet paa Hirschholm var der Bunteradstaffel med Lodtrækning om Pladserne, og ved Brylluppet paa Frederiksberg Slot var Placeringsmaaden den samme, men det er usikkert, om

⁴³ Gustaf Johan Ehrensvärd: Dagbocksantegnelser, förda vid Gustaf III's Hof, B. II, pag. 76; Stockholm 1877—1878.

⁴⁴ *Lovisa Ulrika*, 1720—1782, Frederik d. Stores magtsyge og rænkefulde Søster, g. 1744, Enke 1771 efter Kong *Adolf Frederik*; Moder til Gustaf III.

man ogsaa der trak Lod om Pladserne. Thi et Sted hedder det, at Overhofmarskallen »omgav Numrene«, medens der et andet Sted staar, at Taffeldeltagerne sad efter deres »trukne Numre«.

Ved de to Bryllupper paa Amalienborg i 1801 og 1802, da Tonen ved Hoffet var bleven stivere, sad man efter Etiketten, men det fremgaar af Hoffourerprotokollerne, at i den følgende Tid de fleste Tafler, ogsaa de store, var »Bunterads«.

Det er bemærkelsesværdigt, at Hofdame-Bruden stedse træder saa stærkt i Forgrunden, selv om Brudgommen er en adelig og højt betitlet Mand. Paa Hirschholm fører Kongen Bruden og Dronningen til Taflet, medens Brudgommen gaar alene til sin Plads ved Siden af Dronningen. Og fra Amalienborg kører han i Stilhed til Brudehuset, medens Bruden bliver hos de højkongelige Herskaber og kører hjem i Stadskaret med 6 Heste og Fakkeltædere. Det genfindes atter og atter ved Beskrivelsen af Hofdamebryllupperne, og Grunden maa vel søges dels i, at hun havde sit Hjem ved Hoffet, dels i hendes høje Rang.

Fremdeles faar man et levende Indtryk af, hvor meget Livet, ogsaa paa Samfundets Tinder, blev paavirket af den primitive Belysningssteknik. Naar Aftenen kom, laa Gange og Trapper paa Slottene formodentlig i fuldstændigt Mørke, hvorfor der stadig tales om, at Personer bliver lyst op og ned ad Trapper, og Gemakkerne var til daglig næppe mere end nødtørftigt oplyste.

Som det var at vente, fandt de fleste Hofdamebryllupper Sted ved Frederik V's og Christian VII's pragtfulde Hoffer. I 1771 og 1772 er der kun faa, men saa stiger Antallet atter i de sidste Decennier af det 18de og i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede. Men da Krigens Aar oprandt, da Landet blev forarmet og Kongen gammel, var disse straalende Festers Tid omme. —

Det er ikke noget ukendt, at en »Indførsel« mangler i en Kirkebog, men man vilde paa Forhaand anse det for lidet sandsynligt, at det kunde ske i Kongens og Hoffets Kirkebog, og det kunde derfor være Umagen værd at undersøge, om det skulde være mere end et enestaaende Tilfælde.

En saadan Undersøgelse kan foretages ved at sammenligne de af Hoffets Embedsmænd førte Journaler med Slotskirkens Kirkebog.

Af saadanne Journaler findes i Rigsarkivet 3. Først det omtalte Bryllupsceremoniel, som imidlertid ikke er paalideligt. Det indeholder Bryllupper, ved hvilke Bruden ikke var Hofdame, Brudgommen derimod Hofmand, men værre er, at der mangler 5 Bryllupper, som findes i Kirkebogen.

Naar man gennemser Ceremoniellet, tror man først, at alene Personer, hørende til Kongens egen Hofstat, er indført deri, men

det viser sig, at efter 1766 er Hofdamerne hos Prinsesserne, Kongens Søstre, og Enkedronning *Sophie Magdalene* ogsaa optagne; Dronning *Juliane Maries* Hofdamer mangler i Struensee-Tiden, men findes senere.

Fremdeles er der Overhofmarskallatets Dag-Journal,⁴⁵ der indeholder nogle Bryllupper, som ogsaa er optagne i Bryllupsceremoniellet; den er derfor uden Værdi for denne Undersøgelse.

Endelig er der »Journal over, hvad ved Hoffet er passeret«. Heller ikke den er helt at stole paa. Saaledes mangler et Bryllup i Registret og af to Hofdamer hos Prinsesse *Vilhelmine*,⁴⁶ begge viet paa Christiansborg, henholdsvis i 1835 og 37, findes kun den sidste.

Fra de to Journaler kan der samles 37 Brudevielser ved Hoffet — 24 fra den første, 13 fra den sidste — og en Sammenligning med Kirkebogen viser nu, at der foruden Stemmanns i denne mangler endnu en Vielse, nemlig Staldmester, senere Overhofmarskal, *Adam Wilhelm Hauchs*, hvis Bryllup stod paa Christiansborg Slot 22^d December 1789.

Men heller ikke denne Gang søger man forgæves i Adresseavisen. Heri læses: »Tirsdag den 22 December blev paa Christiansborg Slot Mariagen fuldbyrdet mellem Hofdame hos H. K. H. Prinsesse *Sophie Frederikke*,⁴⁷ Frøken *Wibecke von Brockenhuus*⁴⁸ og Hr. Staldmester *Adam Wilhelm von Hauch*.«

Til sidst skal det undersøges, hvor paalidelige Datidens to Aviser, Berlingske Tidende og Adresseavisen, var med deres Hofnyheder.

Det maa formodes, at disse blev sendt Bladene direkte fra Hoffet; i Hoffourernes Dag-Journal kan man ved 3 af Bryllupperne se Ordlyden af de Avertissementer, Bladene fik.

For Tidsrummet Marts 1758 til 2^d August 1811 har jeg fra Slotskirkens Vielsesregister samlet 41 Vielser, der fandt Sted ved Hoffet, og ved hvilke Bruden havde en eller anden Charge ved dette. Af disse 41 savnes i Berlingske Tidende 8, medens Adresse-

⁴⁵ Protokoller fra 1. April 1771—7. Maj 1779, sidste uden Register. Overhofmarskallatet Q, 17—25.

⁴⁶ *Prinsesse Vilhelmine Marie*, 1808—1891, D. af Frederik VI og Dronning Marie. G. 1° 1828 med *Prins Frederik*, senere Frederik VII, skilt 1837, g. 2° 1838 med *Hertug Carl* af Glücksborg, Christian IX's Broder, Enke 1878.

⁴⁷ *Arveprinsesse Sophie Frederikke*, f. Hertuginde af Mecklenburg-Strelitz, 1758—1794, g. 21/10 1774 m. Arveprins *Frederik*.

⁴⁸ *Wibecke Magdalene Brockenhuus*, f. i Kbhvn. 27/2 1764, døbt 29/2 (Slotsk.), død sst. 8/6 1830. D. af Stiftamt., Geh.raad *Henrik Adam Brockenhuus* (1720—1803) og *Elisabeth Comtesse Holstein af Ledreborg* (1737—1786). Søster til Overhofmester J. L. Brockenhuus. Thiset I. c. IV, 233.

avisen, som paa Grund af sin yngre Alder⁴⁹ kun kan have de 38, mangler 5.

Paalideligheden er saaledes ingenlunde stor, men Adresseavisen staar dog væsentlig bedre end Berlingske Tidende. Dette hænger formentlig sammen med, at Adresseavisen synes at have lagt Vind paa, at bringe Meddelelser af personlig Art, og det er derfor næppe noget Tilfælde, at V. Richter har udarbejdet »Dødsfald i Danmark 1761—90« efter Adresseavisen.

⁴⁹ Berlingske Tidende er udkommet under skiftende Navne siden 1749, Adresseavisen siden 1759.